

Consideracions a l'entorn de Nostra Dona de la Seu del portal del Mirador com a obra de Guillem Sagrera

JOANA M. PALOU

El portal del Mirador de la Catedral de Mallorca va estar presidit des del mainell i fins l'any 1917¹ per una imatge de la Mare de Déu que es guardà durant anys al Museu Diocesà i que ara està exposada a la Sagristia de Vermells de la Seu. Obrada en marbre de Carrara, mida 1,57 x 52 x 28 cm., el salobre de la mar la feta malbé i els diferents intents de conservació a base de ciment, betums i vernissos no han fet més que degradar i emmascarar del tot l'escultura, la qual, tanmateix, corprèn encara per la seva qualitat i presència rotunda. Es tracta d'un treball finíssim, de tècnica depurada; la cara, exquisita de galtes allargades, està emmarcada per tirabuixons que li cauen cap a l'esquena; va vestida amb túnica i mantell; porta l'Infant, molt mutilat, sobre el braç esquerre i a la mà dreta, ara també mutilada, hi devia dur una rosa.

Els qui han tractat del tema del portal del Mirador l'han descrita com una de les més belles peces de l'escultura gòtica del seu temps, tot apuntant cadascú la seva particular teoria respecte de la datació i autoria de l'obra. El resum seria el següent:

– Segons Bertaux² és obra de Pere Morey, d'entre 1389 i 1394, perquè obra tan principal va haver d'encarregar-se a qui aleshores era el mestre major del portal i perquè l'estil general de la figura l'adscriu a l'estètica de la segona meitat del segle XIV.

– Wethey³ li dona la mateixa cronologia - 1389-1394 -, però considera, tot comparant la peça amb la llosa sepulcral de Reinal Mir⁴, que no pot esser obra de Morey, la relaciona amb l'esperit de l'escultura francesa del

¹ La còpia que actualment ocupa el lloc de l'original, és obra de l'escultor Guillem Galmés i fou col·locada l'any 1917.

² Michel Bertaux, *Historie de l'art*. II (1909), pàgs. 662-663.

³ Harold E. Wethey, *Guillermo Sagrera*. "The Art Bulletin" 21 (1939), pàg. 48.

⁴ Documentada per Gabriel Llabrés, *Reinaldo Mir, canònic: làpida sepulcral de P. Morey (1384)*. BSAL 18 (1920-21) pàg. 199.

Figura 1. *Nostra Dona de la Seu*
del retaule major gòtic

Figura 2. *Nostra Dona de la Seu*
del mainell del Portal
del Mirador

segle XIII de Reims i Amiens i amb l'escultura italiana del XIV, especialment amb els treballs de Giovanni Pisano. Deixa obert el tema de l'autor.

– Durliat⁵ es demana sense respondre si seria obra de Morey, la data el XIV tot basant-se en el disseny i en els plegats i entén que ignora encara l'estil borgonyó; veu influència italiana en el rostre i pensa que no s'ha de descartar la possibilitat que fos una estàtua importada.

– Verrié⁶ hi veu la inspiració immediata d'una obra clàssica, més hel·lènica que romana i planteja la hipòtesi que Guillem Sagrera bé podria esser-ne l'artífex.

Altres autors s'han decantat per una o altre teoria, sense fer aportacions diferents.

A hores d'ara els arxius no han donat cap nova dada relativa a l'obra en qüestió i qui sap si algun dia es trobarà la documentació que la tregui del misteri, sens dubte suggestiu, però ja mal d'excusar. Sembla, doncs, que tan sols mitjançant l'anàlisi crítica, estilística i comparativa es pot arribar a alguna conclusió.

Es tracta sens dubte d'un treball híbrid, amb trets definitivament Renaixentistes: la proporció, el lleu, suau, bransoleig dels costats, el tall del vestit, l'esquema i caiguda dels plecs, el pentinat i tractament dels cabells, el disseny i presentació del Nin; i un indiscutible, evident aire, posat, propi del segle XV, un concepte prenunciador de l'humanisme.

Vegeu d'altra banda que tot i que sembla clar que Pere Morey és l'autor de la traça del portal⁷ devers 1389, els treballs escultòrics que el conformen es van fent al llarg dels anys, per mestres diferents, i hom pensaria que precisament les escultures exemptes són les darreres que s'han d'obrar i col·locar a lloc, més encara si pensam que estam en fornícules i que l'obra final s'ha d'adequar necessàriament a l'espai a ella destinat. No és gens raonable pensar que la peça que presideix el portal i que ocupa el lloc més delicat, el mainell, va esser feta abans que s'acabàs la infraestructura escultòrica. Amb això, s'ha d'abandonar també la teoria que podria tractar-se d'una peça importada, perquè les característiques del lloc al qual va destinada, exigeixen exactitud en mides i proporcions, i el propi estil de l'escultura, descarta que es tracti d'importació anterior.

Quant a l'autoria, s'ha de descartar Pere Morey, si es compara la Mare de Déu del Mirador amb les obres documentades que li coneixem: la llosa sepulcral esmentada (1384) no és significativa dins el que pot esser la producció d'un imaginaire important i considerat; i el Sant Miquel (1387)

⁵ Marcel Durliat, *Le portail du Mirador de la Cathédrale de Palma de Majorque*. Pallas 9 (1960), pàgs. 245-255.

⁶ F.P. Verrié, *Guías artísticas de España. Mallorca*. (Barcelona 1948), pàgs. 20-21.

⁷ Durliat, o.c., pàgs. 248 i 251.

del desaparegut retaule major gòtic de l'església parroquial de Lluçmajor -avui al Museu de Mallorca⁸-, es veu bé que no es tracta ni prop fer-s'hi del mateix mestre, ni per traça, ni per estil, ni per concepte, ni per forma de treballar. Els altres escultors coneguts que treballen al Portal tenen obra documentada a bastament per esser descartats. Fins a Guillem Sagrera.

Com és ben sabut, Sagrera comença a treballar al portal del Mirador amb son pare i la seva presència hi està documentada ja el 1397. Anys després, serà mestre major de les obres de la Seu, entre 1420 i 1447. Consta documentalment que fa l'estàtua de Sant Pere del portal i resta palès el seu estil en l'imatge de Sant Pau. Tornem ara a la Mare de Déu del mainell, al que ens resta, i comparem la factura dels draps de les tres peces, la particular forma que presenten les tres de rematar les voreres de la roba i d'acaragolar els cabells, l'esperit ideal i l'aproximació naturalista, el defugir ja del concepte medieval per acostar-se a una concepció humanista i renaixentista, clàssica⁹ de les formes de representació plàstica, que ja resta palesa de manera contundent a l'obra escultòrica de la Llotja, i haurem de concloure que el Sant Pere, el Sant Pau i la Mare de Déu, foren pensades per un mateix cap i fetes per una mateixa mà.

D'altra banda, sembla natural que la peça clau, la més important del conjunt del portal, fos encarregada al millor picapedrer del moment, al més prestigiós, alhora mestre major dels treballs de la Catedral i a qui la totpoderosa Mercaderia havia encomanat la seva Llotja, el més notable edifici del seu temps.

Emperò cal resoldre encara el problema de l'anacronisme palès del disseny de la Mare de Déu, la qual cosa és del tot contradictòria amb l'esperit capdaverter i innovador de Sagrera. La resposta és senzilla: Es tracta de representar Nostra Dona de la Seu, de fer una veritable rèplica de la imatge titular de la Catedral que aleshores presideix el temple des del retaule major gòtic, el qual separa la Capella de la Trinitat del Prebisteri¹⁰.

La imatge del Mirador segueix amb minuciositat i exactitud el disseny de la imatge del retaule major, peça de línies pures, ben del seu temps

⁸ El Sant Miquel propietat de la Societat Arqueològica Lul·liana, depositat al Museu de Mallorca (Núm. Inv. Gra. 9.600), procedeix de Lluçmajor i s'ha d'identificar amb el que Pere Morey obrava el 1387 per a l'altar major, segons document que esmenta Bartomeu Font Obrador, *Historia de Lluçmajor*. I (Palma 1973), pàg. 307 i que transcriu el P. Gabriel Llopart, *La pintura medieval mallorquina*. 4 (1980), doc. 126, pàgs. 78 a 80 (Arxiu Municipal de Lluçmajor, Llibre de clavaritat de 1388, fs. 10 v a 17).

⁹ Verrié, o.c. "Apenas si se explica sin la inspiración inmediata de una obra clásica y más bien helénica que romana", pàg. 21.

¹⁰ Actualment i per obra de Gaudí, el cos del retaule està sobre la porta de la Seu que s'obri al portal del Mirador. Les escultures secundàries, algunes ja dels segles XVI i XVII, estan a les parets laterals del prebisteri i la Mare de Déu presideix la Catedral, des de la Capella de la Trinitat.

(segona meitat del segle XIV) en tall, en estil, en moda i en concepte. Cal comparar ambdues imatges i fins i tot sobreposar-les (vegeu les il·lustracions) per adonar-se'n que la del Mirador és precisament una reproducció fidel de la Mare de Déu del retaule major.

A més té consistència iconogràfica que l'església que segons la tradició el Rei En Jaume I volgué dedicar a Nostra Dona Santa Maria, representada durant la segona meitat del segle XIV en la forma que avui es veu a la Capella de la Trinitat i que ocupava la fornícula central del retaule gòtic¹¹ mostràs ja a l'exterior la titular, susceptible d'esser identificada pel poble sens dubte com Nostra Dona de la Seu. I com ja va explicar Sebastián¹², "Maria (...) havia d'esser present a un punt tan visible com el mainell", del qual partiria tot el programa iconogràfic del portal. Queda ara oberta la qüestió de si Pere Morey, dissenyador del portal, projectàs la peça clau del mainell -que la mort no li permetés obrar- com a rèplica de la que estava al presbiteri i si no seria argument afegit, a més de l'estilístic i formal, per a atribuir-li el retaule major.

Amb tot, crec que resta explicat l'anacronisme de la Mare de Déu del Mirador i la dualitat que comporta el disseny trescentista fet des d'un concepte quatre-centista. I la tècnica, l'articulació i tractament de l'escultura no s'allunyen gens de l'estil borgonyó al qual és feel Sagrera. De fet, repetesc que el que diferencia el tall general d'aquesta obra amb els Sants Pere i Pau, és allò que la fa dependent de la imatge del retaule major i, tanmateix, la Mare de Déu del Mirador manté el cànon estilístic borgonyó dels set caps.

Quant a la datació, entenc que no es pot allunyar de la documentada pel Sant Pere (1422) i podria estar entre el 1422 i 1425.

Cal concloure, doncs, que la imatge del mainell del portal del Mirador "la més perfecta escultura gòtica del seu temps, tan serena i tan meravellosa"¹³ s'ha d'identificar com a Nostra Dona de la Seu i que és obra de Guillem Sagrera el qual, com diu Verrié¹⁴ se'ns manifesta així com "el més gran escultor gòtic del primer quart del segle XV".

¹¹ Generalment, el cos del retaule i, amb ell, la imatge de la Mare de Déu, s'han donat com a obra de devers 1346, any en el qual el bisbe Berenguer Balle (1339-1349) beneí l'altar major (Jaime Villanueva, *Viaje literario a las iglesias de España. Viaje a Mallorca*. 21 (Madrid 1851-1852), pàgs. 195-196. El pare Llompart em fa l'observació que aquesta data no ha de pressuposar necessàriament que es beneeixi també el retaule major. De fet, i ja que a hores d'ara la recerca documental no ha donat fruit al respecte, té més sentit pensar que el retaule es contracte i elabora quan l'obra de les naus de la Seu està més avançada. Tanmateix i tot mancant una anàlisi detallada del retaule i de la Mare de Déu, hom pot veure que és obra més propera al darrer terç del segle XIV que a la seva meitat.

¹² Santiago Sebastián, *El programa simbólico de la Catedral de Palma*. "Mayurqa" 2 (1969) pàgs. 3-18.

¹³ Verrié, o.c., pàg. 20.

¹⁴ Ibidem, pàg. 21.

Abstracts:

La imatge original del mainell del portal del Mirador de la Catedral de Mallorca ha estat atribuïda a diferents autors: Pere Morey, Guillem Sagrera, un mestre anònim italià, etc., degut al seu estrany anacronisme: línies estilístiques del segle XIV amb un concepte del segle XV.

En el present article analitzam l'escultura com a representació de Nostra Dona de la Seu i com a veritable rèplica de la imatge titular que estava al retaule major gòtic, datat en el darrer terç del segle XIV. Aixímateix, s'explica que la imatge va esser obrada en la darrera fase de la construcció del portal del Mirador, devers el 1422 al 1425 i que per comparació amb peces documentades, és obra de Guillem Sagrera.

The original image of the trumeau of the *portal del Mirador* of the cathedral of Mallorca has been attributed to different authors: Pere Morey, Guillem Sagrera, anonymous italian master, etc., due to its strange anachronism: stylistic lines of the XIVth Century with a XVth Century concept.

In this article we analyse the sculpture as a representation of Our Lady of the Cathedral --Nostra Dona de la Seu-- and as a true replica of the titular image that was in the major gothic altarpiece dated in the last third of the XIVth Century, which will explain its stylistic anachronism. As well, we explicain that the image was made during the last phase of the construction of the *portal del Mirador*, around 1422 to 1425, and that, at last and by comparison with the documented pieces, it is a work by Guillem Sagrera.